

ÍGY ÉLTÜNK

– Dimény János feljegyzései. Közreadja dr. Nagy Lajos –

(II. rész)

1917. április 20. táján érkeztünk Prágába. Megérkezésünk után elválasztottak Molnár Jánostól. Engem a Cwájhaus kaszárnyába vittek a géppuskás századhoz, de ekkor Zalcer főhadnagy úr már nem volt Prágában. Ekkor az élet Prágában nagyon rossz volt.

Egy éjszaka bejön a szobámba egy őrmester és egy káplár, és kiadták a parancsot, hogy azonnal menjek a raktárba és vegyem át a menetfelszerelést, mert tizenkét órakor indul egy szakasz a frontra, és én is be vagyok abba osztva. Én tiltakoztam, nem ért semmit, parancs, elvezettek gyorsan a raktárba, felöltöztem új ruhába, és minden szerelékét átvettem, ami ilyenkor szükséges, azzal levezettek az udvarra, ahol egy Pásztor Jenő nevű hadnagy rendezte az indulásra készülő szakaszt. Mikor meglát a hadnagy, rám szól: Maga miért jön olyan későn? Hadnagy úr, alázatosan jelentem, engem most rángattak fel az alvóágyamból. Aztán az őrmester megmagyarázta, hogy ezt az embert az helyett a katona helyett öltöztették fel, amelyik egy órával előbb összeesett az udvaron. Értem, felelte a hadnagy. Aztán szerbe-számba szedte a szakaszt, és indultunk az állomás felé. Szerencsénk volt, nem vagonba, hanem egy személyszállító nagy, kényelmes kocsiba helyeztek el. Ahogy elhelyezkedtünk a kocsiban, akkor láttam meg, hogy a menetszakaszban van egy rétyi fiú is: Bajkó György, és egy nagybaconi, Pető Márton, akivel Brassóban ismerkedtem meg még újonckoromban. Két nap múlva megérkeztünk a front mögötti Obsina nevű városba. Itt volt a második gyalogezred tartalékban. A mi szakaszunkat egy nagy ház padlásszobájába helyezték el, és beosztottak mint negyedik szakaszt a harmadik géppuskás századba. Ennek a századnak a parancsnoka egy Szél nevű főhadnagy volt. A mi parancsnokunk továbbra is Pásztor Jenő volt. A megérkezésünk utáni napon egész nap esett az eső. Pásztor főhadnagy úr a padláson felsorakoztatta a szakaszunkat, nagy beszédet mondott, azt hangsúlyozva, hogy pár nap múlva kimegyünk a frontra, és ő meg akarja ismerni minden emberét. Aztán hozatott a századból hat géppuskát, nekünk volt kettő, így összesen lett nyolc géppuska. Megparancsolta, hogy minden géppuska

mellé üljön le egy ember, a géppuskákat szedje szét rendesen és rakja össze. Egyes a szakaszvezető, kettes, aki viszi a géppuskát, hármas, aki viszi az állványt, majd a négyes, ötös, hatos, hetes következik, nyolcas, aki a vizet hordja, az én voltam. Dimény, maga oda is való, mondta a főhadnagy. Nagy kacagás lett erre! Most pedig ide figyelni! Vezényelek: 1, 2, 3. Erre mind a nyolc ember nekifog a szétszedésnek, és ha avval kész, akkor az összerakásnak. Mikor elkészült a szétszedéssel és az összerakással, akkor kiáltja, hogy fertig. Ekkor elhangzott a vezényszó: 1, 2, 3! Mind a nyolc ember elkezdett zakatolni, ki ahogy tudta, szedte szét és rakta vissza.

Én nem hittem volna, hogy ebben a szakaszban ilyen gyengén képzett emberek voltak, mert én nem siettem sem a szétszedéssel, sem az összerakással, de bizony mégis én lettem az első, mind a szétszedésnél, mind az összerakásnál. Jóval megelőzve a más hetet kiáltottam, hogy fertig.

A főhadnagy kérdezősködött a belövési módokról, majd áttért a civil életre. Mikor vége volt, azt mondta nekem: Magáról a véleményem megváltozott.

Másnap elállt az eső, s így kirukkoltunk gyakorlatra Obcsina hegyes, völgyes, cserjés határába. Obcsina nagyon közel van Trieszt városához, ami Ausztria kereskedelmi kikötője a kéklő Adria partján. Párszor jártam Triesztben, de az olasz hadihajóktól féltek a triesztiek.

Ez a karsztos hegyvidék nagyon szegény volt, különösen vízben. A házakat kőből építették, és többnyire emeletesek voltak falun is. Mesterséges kutakat építettek. Az épületekről csatornák útján a vizet leengedték ezekbe a kutakba. A házak teteje lapos kővel volt lefödve, vagy valami nagyon vastag kupás cserepekkal. Ezek egymásba voltak rakva, mert másként a Bóra levitte volna.

Tehát amikor a gyakorlatról jöttünk hazafelé, azt mondja nekem: Diményke vegye el a kukkeromat és a térképtáskámat, maga ezentúl mindig velem lesz. Magának a szakaszban más nem parancsol, csak én. Itt Obcsinán 1917. május 11-ig volt az ezredünk. Ekkor kaptuk a parancsot, hogy vonuljunk közelebb a fronthoz. Az első és második zászlóalj pár nap múlva be is ment a frontvonalba. A mi harmadik zászlóaljunk, és a negyedik, a Hermada belsejében lévő híres természetes barlangban, az úgynevezett Salvator közelében, a hegy körül foglaltak állást a kavernákban. Közben az olaszok készültek a 10-ik

isonzói csatára. Nap mint nap erős ágyúzás volt. Különösen a felvonulóutakat tartották erős tűz alatt. 23-án az a hír jött, hogy az első és a második zászlóaljat elfogták az olaszok, sőt ezredparancsnokságunk Bertel ezredessel együtt fogságba esett. Csak egy géppuskás század, Pesálek főhadnagy vezetésével menekült meg, és több száz olasz hadifoglyot ejtett ez a legendás Pesálek főhadnagy. Ez a hír valónak bizonyult. 23-án 1 óra körül riadóztatták az egész zászlóaljunkat. Hatalmas ágyútűzben vonultunk előre, hogy feltartóztassuk a támadó olaszokat. Fel kellett tenni a gázálcokat is, mert az olaszok gázgránátokkal lőttek. Estére elfoglaltunk egy magaslatot a 144-es kótával szemben, előttünk volt a Vipak völgye. Ez az állás, amit elfoglaltunk, elég jól ki volt építve, el volt látva gránátmentes fedezékekkel. Ahogy az állást elfoglaltuk, géppuskáinkat kiszegeztük az ellenséggel szembe, öröket állítottunk, majd – mivel az olaszok nagyon ágyúztak – a legénység és a tisztek is behúzódtunk a gránátmentes fedezékbe, vagy ahogy ott nevezték: a kavernákba. 24-én egész nap ágyúzták az állásainkat az olaszok, igaz, a miénkek is lőtték őket, még a 42-esekkel is. Pásztor hadnagy úr többször is kiküldött, hogy nézzek szét és számoljak be neki. Elbeszélte, hogy ő a civil életben színész, és mutatta a felesége fényképét is. Nagyon szép asszony volt. Nagyon megszerettem ezt a törékeny, úgymond gyöngé, de nagyon igazságos embert, aki oly emberségesen bánt velem, akárcsak Zalcer főhadnagy úr.

25-én délután változott a helyzet. Az olasz tüzekek, akik eddig mindig az állásainkat lőtték, hirtelen megnyújtották a tüzelést. Ebből arra lehetett következtetni, hogy megkezdték a gyalogsági támadást az állásaink ellen. A kavernákban riadó volt. Pásztor hadnagy úr azt a parancsot adta nekem, hogy gyorsan nézzek szét kint az állásban és értesítsem őt. Az volt az én szerencsém, mert amikor kiléptem a kavernából, akkor láttam, hogy mi hátulról be vagyunk kerítve. Az utánam jövő embernek, a nagybaconi Pető Mártonnak – aki éppen a pucérja volt Pásztori hadnagy úrnak – visszakiáltottam, hogy be vagyunk kerítve. Az olaszok, amikor engem megláttak, kézigránátokat dobtak felém. Pillanatok alatt kellett határoznom, hogy visszamegyek a kavernába, vagy az állásba szaladok. Az utóbbit választottam, nagyon helyesen, mert a szeretett hadnagyomat, a többi bajtársamat és Pető Mártont többet az életben nem láttam. Hallottam, hogy Pető Márton

a fogságból hazakerült, idehaza az erdőben a szekér alá esett és fiatalon meghalt.

Mikor én a kavernából kijöttem, nyomban beugrottam a futóárokba, amelyik a kavernát a rajvonallal kötötte össze. Az állásban lévő örök, különösen a géppuskások keményen harcoltak az előretörő olasz gyalogsággal. A szegény olaszok, mint valami sündisznók összetöprődve másztak a sziklák között az állásaink felé. A rétyi Bajkó György, aki őr volt a géppuskánál, irtóul kaszálta az olaszokat. Mikor hozzáérttem, rám kiáltott, miért nem jönnek ki a miénkek a kavernából? Én ekkor zavarban voltam, vádoltam magam, miért nem a kavernába ugrottam vissza, hogy értesítsem a bent lévő bajtársakat. Közben az is járt az eszemben, hogy hátha azok kitörtek vagy kitörnek a kavernából, és gyávasággal vádolnak engem, hogy otthagytam őket. Ez a gondolkodás nem gátolt abban, hogy a kézigránatokkal, amelyből elég volt az állásban, ne dobáljam az előretörő olaszokat.

Közben Bajkó György megsebesült a kezén. Gyorsan bekötöttem. Ő felkapta a géppuskát, és azt mondta: ezt viszem, sebesülve sem hagyom el. Én ott maradtam. Visszaindultam a kaverna felé, hát az olaszok rám tüzeltek. Nagyon szerencsés voltam, azon a napon talán a golyó sem fogott. Egy géppuskánk jobbra, vagy negyven lépésre kaszálta az olaszokat. Odamegyek, s hát látom, hogy Pünkösdi Miklós, uzoni születésű őrmester, egy közemberrel ketten kaszálják az olaszokat. Pünkösdi mikor engem meglátott, azt kérdezte: Mi van Dimény, hol vannak a miénkek? A kavernában, őrmester úr, be vagyunk kerítve. Az nem lehet, felelte ő, egyedül is lelövöm az egész olasz hadsereget, és valósággal őrzöngött, és lőtt tovább. Közben az olasz repülőök a fejünk fölött cirkáltak. A helyzet borzasztó volt. Az őrzöngő őrmesterrel nem mertem maradni, nem is láttam őt ebben az életben többet soha.

Én ezt a csatát jól átvészelttem. Amikor a kavernából kiléptem, akkor a mi zászlóaljunknak 80%-a be volt zárva a kavernákba. Hajóágyúk védelme alatt az olaszok tekintélyes erőket tettek partra. Ezek kerítettek be minket hátulról. Az elöl támadó olaszok nem sokat értek, azokat az állásokban lévő őrség géppuskákkal és kézigránatokkal lekaszálta. Én láttam, hogy nincs mentség, mert a hátulról támadókat nem tudjuk feltartóztatni, ezért a Vipak völgye felé akartam visszavonulni. Itt összetalálkoztam Pap Mihály rétyi szakaszvezetővel. Ők voltak vagy haton, és egy kőrakás mellől lőtték az olaszokat. Velük volt egy száz

zászlós is, egy Baricz nevű dálnoki fiú, és két román származású katona. Mihály bácsi, amikor meglátott, hívott, hogy menjek én is löni az olaszokat. A zászlós azt magyarázta, és nagyon helyesen, hogy ezeket a hátulról támadókat fel kell tartoztatni addig, amíg a mi tartalékunk előre tud törni. Nahát, mi lőttük is őket, addig, hogy már a puszkánk úgy kimelegedett, hogy a zárdugattyút csak lábbal lehetett lerúgni. De az olaszok hamar észrevették, hogy milyen kevesen vagyunk, egy géppuskát ránk irányítottak, és úgy elárasztottak golyóval, hogy a zászlós azonnal meghalt és a két román is súlyosan megsebesült. Mozdulni sem mertünk. Azt mondja nekem Mihály bácsi: Dimény, másszál hátra a bokrok felé, s nézz széjjel, mert valamerre menekülnünk kell. Én szót fogadtam, hátrafelé másztam, s mikor a bokrok közé értem, felállva is mentem, nem féltem, hogy meglát az ellenség. De alig értem ki a bokrok közül, szembe találtam magam egy szakasz olasz katonával. Én a nagy meglepetéstől azt sem tudtam mit csináljak, de azonnal rájuk lőttem. S ezután jött a nagyobb meglepetés, az egész olasz szakasz feltartotta a kezét és integettek, hogy menjek oda. De én nem mertem odamenni, mivel csak egyedül voltam. Intettem nekik, hogy ők jöjjenek hozzám. Egy ügyes, kemény olasz őrmester odajött hozzám, egy nagy szivarat a kezembe nyomott, hogy gyújtsak rá, és kézzel-lábbal magyarázta, hogy ők megadják magukat. De én féltem. Szóltam az olasznak, hogy „komm”, mert mind németül beszélt. Én úgy gondoltam, hogy az olasszal ketten elmegyünk Mihály bácsihoz, de erre nem került sor, mert Mihály bácsi szaladt felém Bariczal. Mikor engem meglátott az olasszal, egészen meghökölt. Miféle olasz ez, Dimény? – kérdi tőlem. Éppen jókor jött Mihály bácsi, mert innen vagy hatvan méterre a bokrok között egy szakasz olasz meg akarja adni magát, ez az olasz azért jött hozzám. Az jó volna, de már késő, mert már itt vannak az olaszok, alig tudtunk Bariczal elszaladni, mondta Mihály bácsi. Már itt is vannak, szaladjunk hátrafelé.

Szerencsénk volt a tereppel, hogy nagyon bokros volt, kisebb völgyekkel és dombokkal. Mi egy kis völgyön átszaladtunk, de az olaszok már nyomultak utánunk a túlsó oldalon. Nem sokáig szaladtunk visszafelé, mert a miénkek ezen a szakaszon ellentámadásba mentek át. A 2-es ezredből a 4-es számú zászlóalj és egy bosnyák zászlóalj nemcsak megállította az előretörő olaszokat, hanem vissza is verte, és nagyon sok olaszt ejtett fogságba. Mi így megmenekültünk,

és csatlakoztunk a 4-es zászlóaljhoz, amelyiknek a parancsnoka Gábor őrnagy úr volt. Engem – mivel géppuskás voltam – a 4-ik géppuskás századhoz osztottak be, amelyiknek a parancsnoka egy bécsi Rill nevű hadnagy volt.

Rill hadnagy úr megkérdezte, hogy milyen beosztásom volt. Küldönc, mondtam. Az jó, felelte, ezután neki leszek a küldönce, mert a régi küldönce eltűnt. Aztán elmagyaráztam neki, hogy az én hadnagyom Pásztor Jenő és a 3. géppuskás század a kavernában maradt. Nem baj, mondta Rill hadnagy úr, hátha mi most az ellentámadással ki tudjuk szabadítani őket. De ebből a kiszabadításból semmi sem lett, bár még valamit nyomultunk előre, de kezdett sötétedni, és így egy alkalmas helyen védelmi állásba helyezkedtünk. Alig pihentünk valamit, hajnali két órakor riadóztattak, és indultunk ellentámadásba. Ennek során tért hódítottunk és sok foglyot ejtettünk, de addig nem tudtunk előrenyomulni, hogy a kavernából ki tudtuk volna szabadítani a miénkeket. Sőt mi több, védelemre kellett megint berendezkedni. Itt voltunk május 30-ig. Az olaszok erős ágyútűz alatt tartottak, de támadni már nem mertek. Május 30-án valami ösvényen kivontak a frontból. A csata előtt, május 10-én az ezredünk 4000 emberből állott, a csata után, május 31-én alig voltunk 400-an. A többi meghalt vagy megsebesült, de a legtöbb fogságba esett. Ez volt a híres 10. isonzói csata, amit az olaszok indítottak.

Rill hadnaggyal kapcsolatosan még elmondok két dolgot. 25-én az ütközet alatt nagy mennyiségű svéd származású szardínia halra tettem szert, s mikor 30-án jöttünk ki a frontból, a szardíniás dobozok zeregtek a hátizsákomban. Rill hadnagy úr megtapogatta s megkérdezte: Mi ez? Muníció, feleltem. A négyszögletű szardíniásdoboznak a fogása a hátizsákon keresztül olyan volt, mint a muníciónk, így elhitte és nagyon megdicsért, hogy milyen jó katona vagyok. Engem a lelkiismeret – azért, hogy hazudtam – nem nagyon furdalt, mert végeredményben muníció volt, de hasba való muníció. A másik dolog az, hogy ez a hadnagy a katonáinak nemcsak a nevét, hanem a címét is leírta egy füzetbe. Így történt aztán, hogy 1942-ben hivatalos idéző jött, hogy Szentgyörgyön jelenjek meg a kémelhárító hivatalban. S ki volt ott? Egy német kapitány, aki nem volt más, mint Rill. Látni akart. Megölelt, megcsókolt, s egész nap ettünk s ittunk.

Május 31-én Kozinohepelje nevű jó nagy faluban voltunk pihenőben 4 napig. Itt látogatott meg Károly király, aki nagyon sok kitüntetést osztott ki a katonák közt. Többek között én is, és Pap Mihály bácsi is nagy ezüst kitüntetést kaptunk.

Mikor hazakerültem a háborúból, sokan azt kérdezték tőlem, hogy miért kaptam a kitüntetést. Mit is felelhettem volna erre, csak azt, hogy szerencsés voltam, és nem haltam meg, mert 25-én és 26-án annyi golyó sípolt el a fülem mellett, hogy százszor is meghalhattam volna. Egyedüli jó tulajdonságom csak az volt, hogy az eszemet soha, egy pillanatra sem veszítettem el, bármilyen körülmények között is voltam.

Május 24-én itt az olasz fronton találkoztam a rétyi Varga Boldizsárral, aki a szemén sebesült meg. A minap kértem tőle: Emlékszel Boldizsár, hol találkoztunk? Igen, de már rég volt, nem is tudom hányadikán.

A 10-ik isonzói csatában fogságba került a szülőfalumból Kis Dávid, Veres Tamás, Tök Gyuri. Megsebesült: Veres Gyula, Dombora Márton és Maksai Miklós.

Haj, de hány volt azoknak a száma, akiket nagyon szerettem, de többé sohasem láttam, mint Pásztor Jenő hadnagy úr is, kinek a címére a feleségétől érkező levélre én válaszoltam Nagyváradra. Azt írtam, hogy fogságba esett, de ki tudja, mi lett vele.

Itt Kozinán aztán újjászervezték. Prágából érkezett 2 menetzászlóalj, s így az ezredből csináltak három zászlóaljat. Itt találkoztam egy Veres Ferenc nevű 51 éves komollói emberrel, aki a hadosztályparancsnokságnál volt katona mint suszter. Ez az ember, amikor meglátott, örömeiben azt sem tudta, hogy mit csináljon. El kellett vele menjek a korcsomába, az ismerősöket össze kellett szedjem, hogy ő tisztelje meg őket. Összeszedtem Pap Mihály bácsit, Barabás András bácsit és Nagy Lajost. Ezek mind rétyiek voltak. Öt liter álást rummal [ánizslikőr és rum keveréke - N. L.] ittunk meg. Úgy megrészegetett a társaság, hogy Jóska bácsit alig tudtam hazavezetni, a rétyiek is mászva mentek a szállásra.

Aztán pár nap múlva jött a parancs, hogy ezredünk megy az orosz frontra Galíciába.

Ennek nagyon megörvendtünk. Én elmentem Jóska bácsihoz búcsúzni. Az öreg nem hagyott nyugtot nekem, amíg száz koronát el nem fogadtam tőle. Ez a pénz kell neked az útra, mondta, Galíciáig sok

állomás van, s jó, ha van pénzed. Nekem olyan sok a pénzem, hogy azt sem tudom, hova tegyem.

Június 8-án bevagoníroztunk, s hat napig döcögött velünk a vonat, amíg megérkeztünk Galíciába. Visztova nevű faluban szállásoltak el. Amikor Kosinán az ezredet újraszervezték, én megint az újraszervezett harmadik géppuskás századhoz kerültem. Parancsnokunk egy Stark nevű osztrák hadnagy volt, aki engem a zászlóalj-parancsnoksághoz vezényelt küldöncnek. Itt Visztován nem telt rosszul. A zászlóaljparancsnokunk Oltai kapitány úr, segédtsit a brassói származású Hímes főhadnagy úr volt. Visztován mi pihenőben voltunk, a front előttünk vagy 20 kilométerre volt, Stanislau város környékén. Június vége felé járt az idő. Egy napon már osztották a délebédet, mikor jött a parancs, hogy riadó, az ebédosztás abbamaradt, aki megkapta, megette, ahogy tudta, a többi nem evett, mert nem volt arra idő. Gyorsan felszerelőzködtünk és indultunk a front felé. Alig haladtunk előre vagy öt kilométert, az úton nem lehetett előre menni a visszafelé vonuló trén és egyéb megriasztott csapatoktól. Ekkor tudtuk meg, hogy az oroszok elég széles vonalon áttörték a frontot. Mi csak az út két oldalán, vagy a mezőkön tudtunk előhaladni. Estefelé egy erdőben foglaltunk el egy előre elkészített állást. Jó erős állás volt, többszörös drótakadályokkal megerősítve. Alig foglaltuk el az állást, egy erős felderítő járőr küldtek előre, két géppuskával megerősítve. Ez a járőr az előnyomuló oroszokkal meg is ütközött, feltartoztatta őket, de aztán estére visszavonult a főlőállásba. Az éjszaka folyamán nem történt semmi. Korán reggel egy járőr megint előreküldtünk, visszajött és jelentette: támadásra készülnek. Előttünk az állás nagyon erős volt, nyolc géppuska elhelyezve a zászlóalj frontján, az oroszok ágyúzása bennünk nem tett semmi kárt. Két óra tájt az oroszok tömött sorokban támadtak. Nekünk a parancs az volt, hogy csak akkor lövünk, amikor az ellenség az állás előtt a drótakadályoknál lesz. Ez hamarosan be is következett. Ekkor irtó tüzet nyitottunk a géppuskákkal és a kicsi puskákkal. Előttünk elvérzett az ellenség, de nem úgy tőlünk balra. Itt az oroszok nagy huri-hurizással betörték az állásainkba, minket pedig balról oldalba kezdtek támadni. Én mivel zászlóaljküldönc voltam, megfigyeltem a zászlóalj parancsnokunk minden mozdulatát. Mikor minket az oroszok oldalról kezdtek támadni, láttam, hogy a kapitány úr térdei hogyan remegtek. Aztán előkapta a térképtáskát és a tájólót,

és megmutatta az irányt, hogy merre kell visszavonulni. Az irányt elég jól választotta, mert mikor az erdőből kiértünk, előttünk volt egy folyóvíz, jobb oldalán az országút, a vízen keresztül híd. A hídon át nagyon nehéz volt a visszavonulás. Mert az ilyen szétriasztott csapatok között nehéz a rendet megtartani, de aztán estére sikerült nekünk is visszavonulni a hídon át. Még vagy hat kilométert vonultunk vissza egy faluba, ahol az ezredparancsnokságunk volt. A kapitány úr, a mi századparancsnokunk nagyon finom, okos ember volt, neki köszönhető, hogy ezt az ütközetet olyan jól, veszteség nélkül megúsztuk. De tőlünk balra, a második zászlóaljnál, ahol az oroszok betörték, nagy veszteség volt. Itt vérzett el az Ausbildungzug, amelyikben Lipicán én is voltam. Ezt a szakaszt a részeg orosz katonák lemészárolták. Itt halt meg a brassói származású Bojom főhadnagy, és a sepsimagyarósi Darabont, és sokan mások, akiknek elfelejtettem a nevét.

Ahogy én láttam, Zimenc ezredes úrnak nem nagyon tetszett, hogy Oltai kapitány úr az ütközeteket mindig a legkisebb veszteséggel ússza meg. Ezért rá is kiáltott, hogy nem hátra, hanem előre kell menni. De Oltai kapitány úr kímélte az embereit, ahol látta, hogy baj van, kitért a támadás elől, és mindig sikerült neki.

Az orosz hadseregnek ezek a támadásai az utolsók ellenünk. Kornilov tábornoknak, aki Kerenszkij parancsára támadott, nem sikerült az utolsó offenzívája.

Itt megálltunk. Reggel korán keltünk. Az ezredparancsnokunk, Zimenc ezredes úr nem volt meglegedve a 3. zászlóalj harci működésével. Ráparancsolt a kapitány úr Oltaira, hogy nem visszavonulni, hanem előre, egy tartalékállást el kell foglalni. A térképet nézegették, de az állás nem volt meg a térképen. A kapitány úr nagyon vitatkozott az ezredes úrral az állás holléte felől, végre az ezredes úr egy sánta zsidó vezetőt adott a kapitány úr mellé, aki vállalkozott, hogy egy keskeny erdei úton elvezet minket a vitatott állásba.

Ezzel elindultunk előre, egy kilométerrel elébb elértük az erdőt és benne a keskeny utat. Itt a kapitány úr ráfogta a bróvingot a zsidóra, és megfenyegette, hogy amennyiben tévútra vezet, le fogja löni. A szegény sánta zsidó reszketett. Az úton az előnyomulás úgy történt, hogy egy kisebb őrzőjáratot előreküldöttünk, aztán 2 géppuskát a zászlóalj élén. A zászlóalj legénységének fele az út jobb oldalán, a másik fele a bal oldalon, rajvonalban vonult előre, leghátul a többi géppuska. A terv

az volt, hogy ha előlről kapunk támadást, a 2 első géppuska azonnal szembetűzel az ellenséggel, ha jobbról jönne támadás, a jobbról levő rajvonal veszi fel a harcot, ha balról jönne támadás, a bal oldali rajvonal veszi fel a harcot, hátul megint a géppuskák. Így indultunk az erdő közt előre. Körülbelül 5 kilométert mehettünk előre, akkor elértük az állást. A kapitány úr elengedte a zsidót, aki nagyon boldog volt. Mi gyorsan igyekeztünk az állást elfoglalni, ami sikerült is. Alighogy az állást elfoglaltuk, jobb szárnyunkon egy hattagú orosz járőr oly vigyázatlanul jött előre, hogy fogságunkba került. Ekkor előreküldött őrszemeink szaladtak vissza és jelentettek, hogy előttünk hatalmas ellenséges erők vonulnak el, semmi biztosítás nélkül. Erre fel a zászlóalj-segédtsztnek nagy kedve volt meggyőződni, hogy igaz-e az örök jelentése. Maga mellé vett engem és még egy küldöncöt. A bokrok fedezete alatt óvatosan mentünk előre, és nemsokára láttuk, hogy az ellenség hogyan vonul rajvonalunk előtt, fedezetlenül.

Ahogy visszaértünk az állásba, egy nagyobb ellenséges járőr közeledett az állásunk felé a jobb szárnyon. Ezekre a jobb szárny elkezdett tüzelni. Ekkor a kapitány úr kiadta a parancsot az általános tüzelésre. Megszólaltak a géppuskáink és az összes fegyvereink, nagy pánikot keltve az ellenség soraiban. A tüzelés néhány percig tartott, ekkor a kapitány úr elrendelte a visszavonulást, de nem azon az úton, amelyiken előrejöttünk, hanem attól jobbra az erdő között. Ideje is volt, hogy visszavonuljunk, mert az ellenséges tüzérség elkezdte lőni az állásunkat. Visszafelé egy darabig elég sűrű erdőben mentünk, aztán egy rét következett, abban volt egy nagy major, nagy szénás csűrökkel. Amire ide értünk, este lett. A kapitány úr kiadta a parancsot, hogy minden ember megehet egy tartalék húskonzervet, amit csak parancsra volt szabad megenni. Itt, ebben a majorban megháltunk. Reggel korán megkezdtük a visszavonulást, vagy 10 kilométert mentünk hátrafelé, és elértük a Kalusz nevű községet. A község jobb oldalán volt egy tartalékállás, azt elfoglaltuk. Ekkor parancsra megint megettünk egy konzervet. Délután 2 óra tájban egy nagyszámú lovas kozák csapat közeledett az állásunk felé, s közben állásunkat lőni kezdte az orosz tüzérség. Mi közel vártuk a kozákokat, úgy 150 lépésre, ekkor irtó tűz alá vettük őket. Ők hanyatt-homlok menekültek visszafelé, de mi is azonnal megkezdtük a visszavonulást, mert attól féltünk, hogy oldalról bekerítenek. Vagy 4 kilométert vonultunk vissza. Itt megálltunk.

Nagyszámú német katonaság ágyúktól támogatva indult előre ellentámadásra az oroszok ellen. A németek támadása sikerült. Az oroszok megkezdték a visszavonulást. Mi, az egész második ezred, egy kisebb faluban összegyűltünk, szerbe-számba szedtek, de a 3 zászlóaljából csak kettőt tudtak csinálni. A mi zászlóaljunkat, a harmadikat a másik kettőbe osztották fel, és alakítottak egy rohamszázadot, amit jakk-kompániának neveztek el. A jakk-kompánia parancsnoka Hímes főhadnagy lett, a volt harmadik zászlóalj segédtisztje. A harmadik zászlóalj feloszlátásából kifolyólag nekem is elég kellemetlenségem volt. A mi zászlóaljunkat, a harmadikat, amikor feloszlatták, nekem a géppuskás századhoz kellett volna bevonuljak, mert Stank hadnagy úr vezényelt a zászlóaljhoz küldöncnek. De Hímes főhadnagy úr, aki Zimens ezredessel jó viszonyban volt, az összes küldöncöt magával vitte a jakk-kompániához. Időközben Stark hadnagy úr helyett Szoreszku brassói származású tiszt lett a géppuskás parancsnok. Ez a Szoreszku főhadnagy, amikor meglátott, hogy én nem a géppuskásokhoz vonulok be, hanem a jakk-kompániához, ahelyett hogy szépen szólt volna nekem, elkezdett szidni, úgy mondva az ezred előtt, ilyen-olyan semminek nevezett, s követelte, hogy azonnal vonuljak be a géppuskás századba. Akkor előlépett Hímes főhadnagy, és azt bizonygatta, hogy nincs joga engem szidni és követelni, hogy az ő századához vonuljak be. A vitának aztán az ezredes úr vetett véget, aki azt mondta, bárkit, aki a jakk-kompániához jelentkezik önként, azonnal oda kell engedni. Én semminek sem örültem, mert én sem Hímest, sem Szoreszku nem szerettem. Hímes velem nagyon jól bánt, de mégsem szerettem, mert bölcs volt és pökhendi. Szoreszku meg gyűlöltem, mikor szidni kezdett. Aztán pár napi pihenő után megkezdtük az előrenyomulást. Úgy július 20-a körül történt, Stanislau város előtt álltunk, feladatunk volt, a jakk-kompániának, a várost minél hamarabb elfoglalni. Egy szakaszunk Deblány törzsőrmester úr vezetésével igen előrehaladott, elvesztettük vele az összeköttetést. Nekem a főhadnagy úr, Hímes azt a parancsot adta, hogy egy Lázár nevű másik küldöncel igyekezzek összeköttetést keresni Deblány szakaszával.

Mi Lázárral el is indultunk jobbra, de mivel az orosz utóvédek nagyon lődöztek, mi egy elhagyott futóárokban igyekeztünk előre. Egy kanyarulatnál az történt, hogy én mentem elől, és majdnem összeütköztem egy nagy szakállas orosz katonával. Én ijedtemben azt sem tudtam,

mit csináljak, a szemem egy pillanatra sem mertem levenni az oroszról, hogy nehogy a pillanat alatt lelőjön, viszont ő is úgy volt velem. Nehéz másodpercek voltak, de az orosz megszólalt, és azt mondta: „pányi nye puskát”, és én azt mondtam: „tu nye puskát”. Erre az orosz előrelépett és megölelt, megcsókolt, és a szemiből a könny a szakállára folyt. Én csak akkor mertem hátrapillantani, hogy Lázár hol van, de neki hült helye volt, ijedtében visszaszaladt. Én elévettem a kenyérzsákomat, volt nekem egy fél kulacsnyi rumom, gondoltam magamban, ha már békét kötöttünk, igyunk áldomást. A kulacsból ittam egy kicsit és odakínáltam az orosznak: „nesze pányi vodka”. Ő jót húzott, és azt mondta: „nye vodka, pányi, rumú”. Aztán kínáltam kenyérral is, ő is kioldta a kenyérzsákját, de neki nem volt se ital, se kenyér, hanem volt 2 új borotvája, s az egyiket nekem adta. Aztán értekezni kezdtünk, úgy, ahogy tudtunk. Magyarázta, hogy neki sok gyermeke van, szeretne hazajutni, náluk már nem tart sokat a háború. A vége az lett, hogy ő megint megölelt és megcsókolt, és elindult Stanislau felé, én meg elindultam visszafelé. Néhány perc múlva visszaérkeztem a kompániához. Mikor a főhadnagy úr meglátott, csodálkozott. „Mi van magával?” – kérdezte –, „Lázár azt mondta, magát elfogták az oroszok.” „Hol van Lázár?” – kérdeztem. Jött Lázár, és azt mondta: „Én láttam, amikor a kanyarulatnál szembementél az oroszokkal, és én alig tudtam elmenekülni. „Ezeket te mind álmodban láttad” – feleltem én. „Ha elfogtak volna, hogy volnék most én itt. Te jöttél utánam, aztán képzelődtél vagy álmodtál, hogy oroszokat láttál, beszartál, engem ott hagytál, elfutottál. Én ebből semmit sem vettem észre, csak azt, hogy egyedül vagyok. Aztán még egy darabig előrementem, de az összekötést nem tudtam megtalálni Deblány törzs úr szakaszával, és így visszatértem.”

Így az én jelentésem alapján a jakk-kompánia elindult Stanislau irányába, a főhadnagy úr vezetésével. Az orosz utóvédek már nem lövöldöztek. Így nagyon gyorsan értük el Stanislaút, de a Deblány szakasza megelőzött, hamarabb bent volt a városban, mint mi. A mi parancsnokunk, Hímes főhadnagy úr a rumból valamivel többet ivott volt a kellenél, mert a városban a civil lakosság között igen erélyesen lépett fel, egy gyanús házra engem is ráuszított. Mikor a házba beléptem, síró nőket találtam ott, szegények azt sem tudták, mivel kínáljanak. Egy pár tésztát elfogadtam, és utána én is majdnem sírtam,

de erre idő nem volt, mert gyorsan vonultunk előre. Aztán egy utcaszögleten találtunk vagy 22 darab kozák lovat, amit négy jakk-kompánista katona őrzött, a Deblány szakaszából valók. A főhadnagy úr kérdésére, hogy hol van Deblány, azt felelték, hogy abban a nagy házban vannak. Amikor beléptünk a házba, Deblány fogadott katonáival, egy néhány agyonvert kozák halott között. Deblánynak a szemei ki voltak mecseredve, nagyon vérmesek voltak. „Ezeket itt elintéztem” – mondta –, „ott kint van egy sereg ló, azok közül választhat a főhadnagy úr.” A valóság az volt, hogy az utóvédnek hagyott kozák lovasság a nők között garázdálkodott. Ebbe a házba néhány zsidó nő volt menekülve. A kozákok nem gondolták, hogy a miénkek oly gyorsan bent lesznek a városban, és így betörték a házba a zsidó nőkre. Lovaikat kint hagyták 2 kozák őrizete alatt. Deblányt egy városi zsidó, aki a nőket féltette, oly gyorsan és ügyesen vezette a mit sem sejtő kozákokra, hogy Deblány és emberei a két lóőrző kozákot agyonverve bementek a házba, és az itt levő kozákokat egytől egyig legyilkolták. A kozákok, mivel nőekkel akartak foglalkozni, a fegyvereiket is lerakták volt, és így mikor Deblány és katonái szuronyszegezve berontottak a házba, védekezni sem igazán tudtak.

Ezen az éjen megszálltuk a várost, ez történt 1917 július közepe táján, a dátumra már nem emlékszem.

Ez a Deblány olyan 190 centi magas, vállas, erős ember volt. Apja román, anyja tót asszony, ő maga nagy magyar. *Az Est* nevű újságot járatta, de mivel olvasni gyöngén tudott, mindig én olvastam fel neki. Előttem arra hivatkozott, hogy a pápaszemét elvesztette, de aztán nagyon megfigyelte, hogy mit olvasok, mert többek előtt hangoztatta, hogy ezt meg ezt olvastam az Estből.

Ahogy Stanislaut elfoglaltuk, napokon keresztül csatározások közt vonultunk előre a visszavonuló oroszok után. Elővonulásaink alkalmával történt velem, egy falut fésültünk át. Én bemegyek egy házba. Mikor beléptem, úgy megijedtek a gyermekek és az asszonyok, hogy szólni sem tudtak. Köszöntem nekik: „Dobredán, mámikák”. Kértem tőlük egy kis tejet, hoztak egy kis fazék savanyú tejet. Ritkán esett nekem életemben olyan jól étel, mint ez a tej. Pénzt adtam nekik, sehogy sem akarták elfogadni, de mégis örvendtek a pénznek, örömben mézet pakoltak nekem. Mikor elbúcsúztam tőlük, sírtak, és én is könnyeztem.

Aztán egy reggel, úgy július közepe után hallom egy reggel, hogy elesett Kiss Balázs tiszthelyettes, aki bitai születésű volt, s akivel én Brassóból '14-ben indultam a frontra. Ezt az embert nagyon sajnáltam.

Pár nap múlva történt egy kis esetem. Egy völgyön vonultunk előre, előttünk úgy 800 lépésre volt egy magaslat. Egy helyen azt mondja a főhadnagy úr, hogy üljünk le. Messzelátóval kezdte figyelni a magaslat tetejét, és elkiáltja magát, hogy azonnal rajvonalba fejlődni, mert orosz lovasság készül ellenünk rohamra. És nekem azt a parancsot adta, hogy gyorsan szaladjak hátra a zászlóaljhoz, és jelentsem, hogy lovassági támadás készül a jakk-kompánia ellen. Én erre megrugaszkodtam visszafelé, de az eszemben az járt, hogy amennyiben sikerül a kozákoknak áttörni a jakk-kompánián, nekem sem lesz kegyelem, mert a kozákok halálra gázolnak. Éppen ezért nem egyenesen a zászlóalj felé szaladtam, hanem kissé balra, ahol egy tanya volt. Azt gondoltam magamban, hogy a tanyán menedéket találok egy bizonyos ideig. De közben visszanéztem, és láttam, hogy a rajvonalba fejlődött jakk-kompánia oly heves tűzzel fogadta az orosz lovasságot, hogy azok megtorpantak és visszavonultak a magaslat mögé, ott felállították a kerekes géppuskát, és elkezdtek tüzelni ránk. De ez sem tartott sokáig, mert egy üteg ágyú, a mienk, elkezdte a magaslatot ágyúzni. A mi főhadnagyunk onnan fedezte fel az orosz lovasság támadási szándékát, hogy nagy meleg volt, és ilyenkor a lovak rángatják a fejüket, és a domb mögül kilátszott a lovak fejrángatása, és a messzelátóval fel tudta fedezni.

Én egy szuszra 2 kilométert szaladtam a zászlóaljig. Itt leadtam a jelentést, de ők már tisztában voltak a helyzettel. Aztán még hetekig tartott az előrenyomulás, egészen augusztus végéig. Hímes főhadnagy úr szabadságra ment, helyette egy Fikk nevű zászlós volt a parancsnokunk. Egy napon vonultunk előre, egy erdei úton, sűrű erdők között. Egy helyen megálltunk. A zászlós úr nézte a térképet, és gondolkodott nagyon. Kérdem tőle: „Mi a baj, zászlós úr?”. Azt mondja nekem, itt kellene legyen egy vadászház, és én nem kapom. Nézem én is a haditérképet, és azt mondom: „Zászlós úr! Előre kell menjünk még vagy 2 kilométert, aztán jobbra pár száz lépésre, és ott van a Jégerhaus, vagyis a vadászház.” Aztán azt mondja a zászlós úr: „Hát maga ismeri a térképet, hogy maga oly hamar felfedezte a vadászházat.” „Hát, zászlós úr, ehhez nem kell nagy tudomány.” – feleltem neki, és

magamban azt gondoltam, ha én valaha hazakerülök a háborúból, megházasodom és gyermekeink lesznek, én azokat mind taníttatom. Mert ha iskolája van az embernek, ha nem is tud jobban, mint én, mégis tiszt. A zászlós úr mégis okos volt, mert nem volt büszke. Ezután mindig ketten néztük a térképet.

Az oroszok szüntelen vonultak vissza. Szeptemberben Észak-Bessarábiában a Kalinkovszki nevű faluban voltunk. Itt a front megállt. Ezredünk az oroszokkal szemben itt beásta magát, és megállt. Mi, a jakk-kompánia az ezredparancsnokság mellett voltunk elszállásolva. Ebben a Kalinkovszki nevű faluban nagyon sok volt a dió, szilva és alma, ami nekünk nagyon jó volt. Ezredünknek a jobb szárnyán az orosz állások a mi állásainktól kilométerekre voltak. Itt a mi feladatunk az volt, hogy a két front között éjjelenként felderítő szolgálatot teljesítettünk, ami elég veszélyes volt. Voltak is sebesültjeink, és halottaink is. Októberben két falunkbeli születésű katona került hozzánk a jakk-kompániába. Az egyik Nika Albert, a másik Dobreszku András volt, 1898-béli születésűek, és szintén ide jött Szász Antal, 1899-es születésű is. Itt nekünk, eltekintve a veszélyes éjjeli kirándulásoktól, jól telt. Alma, dió volt elég. Én december 10-én szabadságot kaptam, 14 napot, aminek nagyon megörvendtem. Aztán Csernovic, Máramarossziget felé hazajöttem.

András testvérem is szabadságon volt. Ő ekkor már mint rokkant katona Nagyszebenben könnyű-szolgálatos volt. Édesanyám, testvéreim valahogy megvoltak idehaza. Én is boldog voltam, hogy hazajöhöttem, de az ilyen frontról kapott szabadságok nagyon gyorsan teltek. Nyújtottam is volna a szabadságot, de a csendőrök idehaza a frontkatonának nagy ellenségei voltak.

December végén, amikor a szabadságról visszaérkeztem a frontra, az ezred egy Raranere nevű faluban volt. Itt olyan békeféle volt az oroszokkal, harcok már nem voltak. Itt Raranerén egy kis orosz házba voltunk beszállásolva vagy haton. Egy napon elkezdett a fogam fájni, de nagyon. Este úgy 9 órakor lefeküdtünk aludni. Mások már javában aludtak, de én csak forgolódtam a földön, mert a földre szalmát tettünk, úgy háltunk. A háziasszony, orosz asszony leszállt a kemence tetejéről és köztünk tapogatózva ki akart menni, de mikor mellém lépett, engem valami különös érzés fogott el. A fogam fájása azonnal elmúlt, megfogtam az asszony lábát, az asszony lehajolt és suttogetta, hogy nye,

nye, de nem engedtem el, és a vége az lett, hogy mindketten kimentünk a hűvösre.

Reggel korán keltem, elhoztam a társaimnak is a reggelit, és az asszonynak is hoztam egy fazék kávéját. Az asszony nekem tojást rántott. Társaim kérdezték, miért adott neked az asszony tojást. „Azért” – feleltem – „mert én is kávéját hoztam neki.”

Aztán néhány nap múlva elhagytuk Raranerét, hátrafelé mentünk, Horodenkára. Ez egy nagy orosz község. Itt egy népes orosz családnál voltunk elszállásolva. Nagyon becsületes emberek voltak. Itt volt egy csapatszemle, hideg Nemere-szerű szél fúj, és mind a két fülem lefagyott. A jobb fülem most is hámlik. Horodenkán jól telt, de nem sokáig ültünk. Az oroszokkal már béke volt. A románokkal is megkezdődött a béketárgyalás.

Minket, az egész második gyalogezredet, kivéve a géppuskásokat, bevagonérozta. Elindítottak Csernovicon, Budapesten keresztül Kaposvárra, ahol kivagonérozta. Mi, a jakk-kompanya csak pár napig voltunk Kaposváron. Egy zászlós parancsnoksága alatt kivezényeltek Lengyeltótiba, rekvirálni az egész járásban. Zászlósunk neve Leó Pribis, művelt ember volt. Úgy hallottam, hogy a háború után száz pap volt Feketehalomban.

Itt a lengyeltóti járásban rekviráltunk. Nagyon jól telt, kitűnő borok voltak. Ideiglenesen a gróf Zichy Béla uradalmában voltunk elszállásolva, innen jártunk a Balaton melletti falukba. Szemes, Lelle, Boglár, Fonyód – mennyi kedves emlék fűz ezekhez a falukhoz.

Lengyeltótiban láttam egy nagyon szép háborús színdarabot, Lior Lea volt a címe. Egy másik faluban, Somogyváron kellemetlen összetűzésünk volt a csendőrökkel, a hibások mi voltunk. Bennem is nagy volt a gyűlölet a csendőrökkel szemben. Úgy tapasztaltam, hogy azok a frontkatonákat mindenütt lenézik. Somogyváron rekviráltunk. Én voltam a parancsnoka mint örvezető egy 6 tagú őrzőjáratnak. Volt velünk egy rokkant somogyvári kisbíró, mint előljáró, ő is nagyon szította bennünk a tüzet. Panaszkolta, hogy mily gorombák a csendőrök a szabadságos katonákkal, aztán ahol rekviráltunk, boros asztal várt mindenütt. Elhatároztuk, hogy bemegyünk a csendőrlaktanyába és kutatást tartunk. Előre már betöltöttem a puskákat és szuronyt szegeztettem. Nem tudtuk, hogy mennyien vannak benn, és minden eshetőségre fel akartunk készülni. Én a kisbíróval mentem elől,

bemutatkoztam az őrmesternek és előadtam, hogy parancsom van a községben minden épületet átkutatni rekvirálás céljából. Az őrmester tiltakozott, hogy ez nem vonatkozik őrájuk, mert ők éppen olyan katonák, mint mi. Soha egy napot nem voltak a fronton. Itthon basáskodnak a szegény asszonyokon és a szabadságos katonákon. Még volt egy tizedes rangú csendőr, az is próbált tiltakozni, arra azt kiáltottam, hogy „Kuss, bitang!”. Az őrmesternek több esze volt, mert látta, hogy a katonáim úgy morognak, mint a vérebek. Ideadta a kulcsokat, kinyitottuk az ajtókat, felhánytunk mindent. A kisbíróval összeírtuk, hogy mennyi gabona van egy szobában. Katonabakancsok, pokrócok és egyéb katonai dolgok, azt mind összeírtuk, és mint aki jól végezte dolgát, eltávoztunk. Az őrmester közben telefonált ide-oda, hogy részeg katonák garázdálkodnak az őrsön. Egy óra múlva már ott volt a mi zászlósnk, Pribis, és egy főhadnagy. Kocsin érkeztek. Rögtön hozzám jöttek, és kérdezték, mit csinálok. „A parancsot teljesítettem, ahogy engem kiképeztek, hogy minden épületet ki kell kutatni, és felírni a készletét.” „De ez nem vonatkozik a csendőrlaktanyára.” – felelte a zászlós. „Lehet, zászlós úr, alázatosan jelentem, de én ezt nem tudtam.” Aztán visszamentünk a csendőrökhöz, megnézték a műveletet, egyet pislogtak, de nekem ebből kifolyólag soha semmi bajom nem lett.

Aztán nagyon hamar telt az idő, ma itt, holnap ott, és mindenütt csak jól. Pénzünk is volt elég, mert az uradalom nem fogadta el az értünk járó kosztpénzt a kincstártól, igaz nem is sokat ettünk az uradalomban. De minden jónak vége szokott lenni. 1918. május derekán jött a parancs, hogy összpontosuljunk Kaposváron. Itt Kaposváron voltunk egy hétig. Kaposváron az állomás mellett levő külvárosban valami zöldkádernak nevezett katonaszökevényekkel összeverekedtünk, és itt elég súlyos helyzetbe kerültem, amiből 2 kisebb sebbel kerültem ki, ezek a sebek lehettek volna halálosak is.

Kaposvárról Tolna megyébe, Szekszárdra vittek, ahol altiszti iskolát végeztünk, vezényelni tanítottak, mert mi, akik harctéren kaptunk kisebb-nagyobb rangot, a békebeli vezényléshez nemigen értettünk. Máskülönb Szekszárdon is nagyon jól telt. Velem is megtörtént, hogy egy gazda behívott a borpincéjébe, lerészegített és kacagta. Itt is kicsit voltunk. Május eleje lehetett, amikor bevagonéoztak, és indultunk, de nem tudtuk, hogy merre, csak sejtettük, hogy az olasz frontra, Bécsen keresztül. Melk nevű Duna menti városban 3 napig vesztegeltünk a

vasonokban. Feredeztünk a Duna vizében. Ez a Melk nevű város ránk, magyarokra nézve történelmi nevezetességű város. Egyik Árpád-házi királyunk itt Melken egy gyönyörű szép templomot építtetett egy hegy tetején, amit ez alkalommal meglátogattunk kívül-belül. Három nap múlva éjjel elindult a vonatunk. Nem tudom mi okból, Bajorország felé vettük az utat. Itt egyik kisebb városban fél napig vesztegeltünk, itt nagyon olcsó volt a sör. Egy éjszaka aztán visszakanyarodtunk Ausztriába, aztán május 20-a körül a Trieszt nevű várostól nem messze egy hegyi faluban a vonatból kivagonéroztak és elszállásoltak. Itt voltunk pár napig, gyakorlatoztunk élessel. Pár nap múlva gyalog indultunk a front felé, Galdanozón és Montenovanón keresztül, többnyire éjjel. Egy éjszaka nagy öröm ért. Meg voltunk állva, pihentünk, amikor felénk lovagolt egy nagy magas katonatiszt. Megállt, és azt kérdezte, miféle alakulat ez a miénk. A hangjáról rögtön megismertem, Zalcer főhadnagy úr volt, ekkor már százados. Odaszaladok hozzá. „Nem ismer, százados úr?” – szoltam hozzá. Ekkor már megismert. „Jaj, Diményke, maga itt?” Megölelt, és majdnem sírtunk. Aztán kevés ideig beszélgettünk, és vége, őt se láttam többet az életben soha. Jaj, de hányszor gondoltam reá, nagyon sokat köszönhettem neki, talán az életemet. Aztán megérkeztünk 2 nap múlva, Asziágótól nem messze a hegyek között táboroztunk. Készültünk a nagy offenzívára, amit a történelem piavei csata néven ismer. De ez a csata az Adriai-tengertől a svájci határig terjedt, vagyis kiterjedt az egész olasz frontra. Nappal pihentünk, éjjel minden katona hordta a hátán az ágyúgba való muníciót az ütegekhez. Nappal nem lehetett, sőt éjjel is nagyon nehéz volt, mert az olaszok az utakat állandóan lőtték ágyúkkal. Este, mikor sötétedni kezdett, indultunk. Két darab ágyútöltényt kellett egy embernek vinni. Elég nehéz volt, két éjszaka én is vittem, de harmadik este csak elindultam, nem messziről visszatértem a szállásra, befeküdtem a sátor alá és kezdtem aludni. Nemsokára jött az ügyeletes tiszt, egy Szucsek nevű zászlós, kis villanylámpával benéz a sátor alá, és azt kérdi: „Ki van itt?” Én feleltem, hogy ki, azaz „Én, Dimény örvezető.” „Maga miért nincs szolgálatban?” „Azért, mert beteg vagyok, zászlós úr, nem bírom ezt a szolgálatot, vissza kellett térjek az útból.” „Reggel megy maródi vizitbe”. „Szívesen, zászlós úr, csak megérjem a reggelt.” Reggel aztán mentem is, törtem az eszem, hogy mit hazudjak, mert nem voltam beteg. Maródi viziten mindig az első dolog a lázmérés, de nekem

lázam nem volt. Hanem Szabó főhadnagy orvos úr megállapította, hogy gyöngö a szervezetem, ki vagyok merülve, rendelt valami orvosságot és 5 napi dincfrájt (ném. dienstfrei = szabadnap – szerk. megj.). Ez akkor nagy szó volt, ha rá gondolok, mily nehéz éjjel, sötétben, ágyútűzben ágyúmuníciót szállítani a hátamon. Június 8-án felozlatták az alakulatunkat, a jakk-kompániát. Szigorú parancs érkezett, hogy azok a katonák, akik valamit értenek a géppuskához, azonnal jelentkezzenek. Én is jelentkeztem, és még ezen a napon áthelyeztek a 3. géppuskás századba. E századnak a parancsnoka Pádár Károly volt, főhadnagy, baróti születésű. Volt egy Kónya nevű zászlós, brassói születésű, Benedek nevű őrmester, köpecsi, Benkő tiszthelyettes, brasói, pap hadnagy, Jani Gyula, Német Mátyás, bükkszádi szakaszvezetők. Rétyi is volt, Domokos Pista és a kicsi Fábián Jóska, a Pirka néni fia. Ebben a géppuskás században majdnem mind magyarok voltak. Csak egy volt más nemzetiségű, egy kis román fiú, Popa, 18 éves. Fábián is 18 éves. Ez a két gyermek nagyon ragaszkodott hozzám, de a szegény Fábiánt szeptemberben golyótalálat érte, és meghalt, Dél-Tirolban nyugszik. Popa hazakerült, és később találkoztam vele. Június 5-én felkészítő parancs volt, hogy mindenki a felesleges holmit dobja ki a hátizsákjából, mert holnap éjjel megkezdődik a támadás az egész fronton. Nálunk a parancs úgy szólt, hogy éjfél után, vagyis 6-án hajnali kettőkor az összes ágyúink pergőtűzet nyitnak az olasz állásokra. Négykor gázzal lőnek az ágyúk, és rögtön kezdődik a gyalogsági roham is. Ki volt az is adva, hogy délre melyik olasz helységben kell legyünk. Hanem az alsócsernátoni Gajdó tizedes azt mondta: „Igen, de csak ha sikerül a támadás.” Erre a tisztek azt kérdezték, hogy mer így beszélni. Erre ő azt felelte, hogy meglátjuk holnap. Az én szakaszom két géppuskával ágyúfedezéknek volt kirendelve Pap hadnagy parancsnoksága alatt. Hat óra körül kaptuk a jelentést, hogy csapataink sikeresen nyomulnak előre, és mi is elkezdünk előreindulni. Nekem Pap hadnagy úrral volt egy kis vitám: „Hadnagy úr, nekünk ez a támadás nem sikerült!” „Mit beszél maga?!” „Én azt, hadnagy úr kérem, hogy maga nem látja, hogy az olasz nehéz tüzérség mily irtózatot tüzet nyitott reánk. Ha nekünk sikerült volna a támadás, az olasz tüzérség már menekülne.” „Én nem tudom” – felelte a hadnagy úr bizonytalanul –, „de a parancs az, hogy előre.” „Megyünk is, ahogy lehet” – feleltem. Lassan haladtunk előre a nagy ágyútűzben Asziágó felé. Dél felé kezdett

az eső szakadni. Bőrig áztunk, egy oldalas helyen feküdtünk. Azt se tudtuk, hogy állunk. Az olasz frontnak ezen a részén én se voltam többet, nem ismertem a helyzetet. Estefelé kaptuk a parancsot, hogy vonuljunk előre úgy egy kilométert, ott egy tartalékállást foglaljunk el. Este már bent is voltunk az úgynevezett tartalékállásban. „Hadnagy úr” – kérdem én –, „mi a véleménye, hogy állunk?” „Nem tudom” – felelte ő –, „de lehet, hogy ez az állás az első vonal.” „Hát akkor azok a csapatok hova lettek, amelyek reggel támadtak?” – kérdem én. „Nem tudom.” – felelte a hadnagy.

Én a géppuskám részére egy rendes fedezéket készítettem az embereimmel. Tőlem balra egy másik géppuskával Kis Domokos uzoni születésű szakaszvezető volt. Aztán besötétedett, velünk szemben az olaszok rakétákat kezdtek fellődözni. Elkezdtek aknázni és kis fegyverekkel is löni. Ekkor jött a parancs, hogy támadnak az olaszok, löni kell. Én a géppuskámnál termettem, velem volt a kis Popa, árapataki volt, és egy Zsákai nevű somogyi gyerek. Én megnyitottam a tüzet. A géppuskával hol jobbra, hol balra pásztáztam az előttem lévő terepet. Az olaszok aknavetőikkel erősen lőtték az állásainkat.

Ez a tűz tarthatott egy negyedórát, ekkor elcsendesedett, az olaszok sem lőttek, mi sem lőttünk. Gondoltam magamban, szétnézek. Szóltam Popának, hogy vigyázzanak, szétnézek egy kicsit. Mentem balra, ahol Kis Domokos géppuskája volt. Rémes volt a látvány, a géppuskát egy akna telibe találta. Három ember halott volt, a többiekkel nem tudom, mi történt, biztosan megsebesültek. Kis Domokossal évek múlva itthon találkoztam, Pap hadnagy urat többet soha nem láttam.

Az én szakaszomnak az volt a szerencséje ebben a csatában, hogy ágyúfedezéknek tettek, és nem vettünk részt a reggeli támadásban. Este, mikor elfoglaltuk azt az úgynevezett tartalékállást, ott volt egy nagy kaverna, abba mind behúzódtunk. A Kis Domokos géppuskája közvetlen a kaverna előtt volt, az enyém jobbra vagy 40 lépésre. A géppuskáknál csak egy-egy ór volt. A támadásra mind kiszaladtunk a kavernából, de sötét volt és nagy zűrzavar, így történt, hogy az én géppuskámnál csak 3 ember volt, a többi a hadnaggal együtt mind a kaverna előtti géppuskánál volt. Kis Domokos elkövette azt a hibát, hogy folyton lőtt, és mindig előre, így az olaszok könnyen felfedezték a géppuskafészket, és elárasztották aknákkal. Így volt a nagy veszteség.

Én jobbra az én géppuskámmal meg-megszakítottam a tüzet, és hol jobbra, hol balra pásztáztam, ez volt a mi szerencsénk.

Ebben az ütközetben Domokos Pisti is megsebesült, kórházba került, de onnan hamar visszajött. Fábián is lebetegedett, de helyrejött, csak szeptemberben érte a halálos lövés. Ez az egész éjszaka rémes volt a két front közötti jajgatástól. A támadó olaszok is nagyon reáfizettek. Mikor vége volt a támadásnak és a vacsorának, én széjjelnéztem és azt tapasztaltam, hogy az olasz aknák csúnyán elbántak velünk. Elgondolkodtam, vajon mi van a másik 3 szakasszal a századomból, amelyek korán reggel támadásra indult. De másnap megörvendtem, hogy azoknak kevés volt a veszteségük.

Éjfél felé jött egy küldönc, Pap hadnagy urat kereste. „Miért keresed?” – kérdeztem. „Azért, hogy egy altiszt két emberrel menjen, a szakasz részére vegye fel a faszolást.” „Ne keresd, én elrendezem! Állj meg itt egy kicsit, azonnal jövök két emberrel.” Visszamentem a géppuskához, szóltam Popának meg Zsákainak, hogy azonnal vegyenek magukhoz 2 sátorlapot és jöjjenek velem. Én is elvettem az én sátorlapomat, és a küldönccel elindultunk. Nem messzire volt a faszolás. Az őrmester kérde tőlem, hogy „a maguk szakaszában hányan vannak, sok a veszteség?” „Nincs,” – feleltem –, „tessék az egész létszámnak kiadni, ami jár, 20 embernek meg egy tisztnek.” A kenyeret, cigarettát, valami sajtot meg marmaládét és 21 darab húskonzervet felpakoltunk és visszamentünk az állásba. Ekkor mondom Popának és Zsákainak, most van mit együnk. Én azt hiszem, hogy a szakaszból csak hárman maradtunk. Ha jóllaktunk, szétnézek, hogy van-e valaki még, s ha van, kap az is, mert van elég. De bizony nem került több hármunknál. Így háromfelé osztottunk mindent.

Másnap hajnalban, még mielőtt kivilágosodott volna, valami osztrák csapat felváltott. Hátrább jöttünk a hegyek közé, itt szerbe-számba szedtek. Aztán június végén felvittek állásba a Monte Grappára. A Monte Grappán állásunk nagyon gyöngye volt. De itt az olaszok sem támadtak, és mi sem. Velem is megtörtént egy éjjel, géppuskám be volt irányozva, hogy az ellenség támadása esetén csak löni kellett volna. Este az őrséget elosztottam, hogy reggelig minden ember csak egy órát legyen szolgálatban. Az első órában Popát tettem, aztán megmondtam Popának, hogy az óra leteltével kit költson fel, és így tovább. Hét emberem volt, és mindegyikre estétől reggelig egy óra jutott.

[Sajnos két füzet – a negyedik és az ötödik – elveszett, így nem tudjuk tovább követni a következő harcok részletes leírását, még szerencse, hogy a hatodikban éppen innentől még egyszer röviden összefoglalja az olasz fronton történeteket és a hazatérését, így végül is kerek marad Dimény bácsi háborús élményeinek a története. – N. L.]

Engem e szörnyű világháború vége az olasz fronton, Asziágónál talált. Itt is a katonák között kitört a forradalom. A 67-es eperjesi ezred volt az első, amelyik fellázadt, ezt követte a többi. Hogy mi volt, azt elképzelni is nehéz. A fegyelmetlen katonák raktárakat törtek fel, lerészegedtek, nem hallgattak a tisztjeikre. Aztán az előrenyomuló antantcsapatoknak nagyon sokan a fogságukba estek. A józanabbul gondolkodó emberek erőltetett menetben vonultak vissza egészen Innsbruckig. Itt nagy nehezen egy tehervonatot, nyitott kocsikkal lefoglaltunk. Isten tudja, hogy vergődtünk haza. Igaz, komollóiak kevesen voltunk, akiket a forradalom az olasz fronton kapott. Hogy kik voltunk, leírom: Dimény János, Szász Domokos, Benkő Sándor, Dombora Márton, Dombora István, Csűrös István, Veres Ferenc. Aztán ahogy hazaértünk, reánk támadt a spanyol[nátha]. Olyan lázas voltam, csoda, hogy megéltem.

A viszonyok itthon is rosszak voltak, a kenyér is szűk lett, akinek volt – mert volt –, az tízszeres áron akarta adni. Engem az akkori bíró, Veres András segített ki a bajból. Ez a Veres András irtó furfangos ember volt, akit 4 év alatt nem tudtak kivinni a frontra. Ő szerzett nekem rendes áron 300 kiló búzát, de később ennek is nagyon megittam a levét.

A szegénység nagyon nagy volt, se cukor, se világítóanyag nem volt. Aztán kicsidenként helyreállt a helyzet.

[Az említett utolsó füzetben a háborúban részt vett, ott elesett vagy fogságba esett katonákról ír. Ezt ismertetjük a következőkben. Dimény bácsinak mind személyes ismerősei – bajtársai – voltak ezek az emberek, ezért tudott mindenkiről írni néhány mondatot, ami értékesebbé teszi ezt a visszaemlékezést. A hősi halottakkal kezdi. – N. L.]

Leírom mindazok nevét, akik az első világháborúban részt vettek, meghaltak, megsebesültek vagy fogságban pusztultak el. Vagy hazake-

rültek a fogságból, a háborút végigszenvedték és egyesek még ma is élnek.

1. *Dombora László*. 34 éves, erős testalkatú ember, nős, földműves, volt községi bíró. 1914. VIII. 2-án a 24-es honvéd gyalogezreddel ment a galíciai frontra, ahol rövidesen meghalt.

2. *Dombora György*. Földműves, 30 éves. Bevonult 1915-ben Prágában, ahol rövidesen meghalt. Közepes [*termetű*], nős ember volt.

3. *Dimény András*. 24 éves, kistermetű ember [*volt*]. Bevonult 1914. VIII. 2-án. A második gyalogezreddel ment a frontra. Kétszer nehezen sebesült. 1918 végén betegen hazajött malária betegséggel és pár hónap múlva meghalt. Nőtlen.

4. *Bene Miklós*. 26 éves, nőtlen, közepes [*termetű*] ember, bevonult 1915. II. hóban. Áprilisban ment a frontra a 101. gyalogezreddel, ahol rövidesen meghalt.

5. *Bene János*. 30 éves, nőtlen földműves, közepes termetű. Bevonult 1918. VIII. 2-án. A második gyalogezreddel ment a frontra, ahol rövidesen meghalt.

6. *Báni János*. 32 éves, nős, közepes termetű, napszámos ember. Bevonult 1918. VIII. 2-án. A 2. gyalogezreddel ment a frontra, ahol rövidesen meghalt.

7. *Nagy György*. 22 éves, közepes [*termetű*], nőtlen, tényleges katona. A 24-ik honvéd gyalogezreddel ment a frontra az első menettel, ahol rövidesen meghalt. Asztali inas volt az uzoni grófnál.

8. *Nagy József*. 38 éves, nős, magas ember volt. 1918 végén vonult a frontra a 36-os tüzérezreddel, az összeomláskor örökre nyoma veszett. Kovács volt.

9. *Tök Dávid*. Közepes [*termetű*], nős, 34 éves. 1916-ban vonult be katonának és ment a frontra a 24. honvéd gy. ezreddel, ahol rövidesen meghalt. Bukarestben szolgált.

10. *Sándor Mózes*. 38 éves, nőtlen, magas ember volt. 1915-ben vonult be Prágába a 2-ik gyalogezredhez, ahol járványban meghalt. Földműves és deszkabellér volt.

11. *Veres Ignác*. 36 éves, nős, közepes [*termetű*] volt. 1914. VIII. 2-án vonult be, rövidesen ment az orosz frontra, ahol fogságba került. Oroszországban halt meg. Földműves volt.

12. *Szász János Mihályé.* 28 éves, nőtlen, közepes [termetű] földműves ember volt. 1914. VIII. 2-án vonult be, és ment azonnal a frontra a 2-es gyalogezreddel, ahol 1915 szeptemberében meghalt.

13. *Szász Ferenc.* 30 éves, nőtlen, magas termetű ember [volt]. 1914. VIII. 2-án vonult be és a 24. honvéd gyalogezreddel ment a frontra, itt megsebesült. Felgyógyulása után megint visszakerült a frontra, ahol rövidesen meghalt. Pénzügyőr volt.

14. *Nikula József Kicsike.* Nős, kis [termetű], 30 éves ember volt. Bevonult 1914. VIII. 2-án. A 2. gyalogezreddel ment ki a frontra, itt megsebesült. Felgyógyulása után megint visszakerült a frontra, ahol rövidesen meghalt. Földműves volt.

15. *Kerestély Aladár.* 40 éves, nős, magas ember volt. 1914. VIII. 2-án vonult be egy népfelkelő ezredhez, és ment ki a frontra, ahol nehéz fejlődést kapott, amiből kifolyólag 1920-ban idehaza meghalt. Földműves volt.

16. *Szász Árpád.* 22 éves, nőtlen, tényleges katona volt. 1914. VIII. 2-án a 2. gyalogezreddel került a frontra, ahol rövidesen megsebesült. Idehaza, a brassói katonai kórházban halt meg. Földműves volt.

17. *Kovács János.* 23 éves tényleges katona volt a 2-es huszárezrednél. 1914. VIII. 2-án ment a frontra, ahol 1914 végén meghalt. Pénzügyőr volt. Közepes [termetű] ember volt.

18. *Tök Illés.* 20 éves, nőtlen. 1915-ben vonult be, és a 2. gyalogezreddel ment a frontra. 1916-ban orosz hadifogságba került és ott meghalt. Középtermetű, földműves ember volt.

19. *Szilágyi Ferenc.* 26 éves, atléta termetű ember. 1914. VIII. 2-án ment a frontra, a 2. gyalogezreddel, ahol kolera betegségben meghalt.

20. *Nagy János* tényleges katona volt. 1914. VIII. 2-án ment a frontra a 24-es honvéd gy. ezreddel, ahol nemsokára meghalt. Szabó volt.

21. *Kis Abules.* 34 éves, nős, kis [termetű] ember volt. 1915-ben bevonult, csakhamar kikerült a frontra a népfelkelő ezreddel, ahol 1916-ban maláriában meghalt. Suszter volt.

22. *Veres Jenő.* 30 éves, nőtlen, magas ember volt. 1914. VIII. 2-án ment a frontra, a 24-es honvéd ezreddel, ahol rövid idő múlva örökre nyoma veszett. Földműves volt.

23. *Veres István.* 26 éves, nőtlen, magas, atléta termetű ember volt. 1914. VIII. 2-án vonult be, és ment is a frontra, ahol rövidesen megsebesült. Sebesüléséből felgyógyulva 1915-ben megint visszakerült

a frontra, ahonnan kórházba került és ott meghalt. Földműves ember volt.

24. *Reznek Károly*. Aktív tüzérfőhadnagy volt. 20 éves, nőtlen, magas ember volt. 1914-ben ment a frontra, harctéri szolgálatot teljesített 1918-ig, ekkor Budapesten kórházba került és ott meghalt 1918-ban.

25. *Nika Ferenc*. Tényleges katona, 22 éves, közepes [*termetű*] ember volt. 1914. VIII. 2-án ment a frontra a 24-es honvéd gyalogezreddel, ahol nemsokára meghalt. Közepes [*termetű*], asztalos mesterember volt.

26. *Zoltáni István*. 30 éves, nős, közepes [*termetű*] ember volt. 1914. VIII. 2-án ment a frontra a 24-es honvéd gy. ezreddel, ahol rövidesen megsebesült. Brassóban a kórházban halt meg. Földműves volt.

27. *Kis András*. 48 éves nőtlen ember. 1916-ban román internáltságban halt meg. Suszter volt.

28. *Szász Jenő*. 20 éves, magas, nőtlen. 1914 októberében vonult be, és a 2-es közös gyalogezreddel ment 1915 februárjában a frontra. 1916 októberében az olasz fronton meghalt. Kerekes volt.

29. *Szász János Sándoré*. 30 éves, nős, magas, nagy erejű ember volt 1914. VIII. 2-án vonult be. A 24-es honvédekkel ment a frontra, ahol rövidesen meghalt. Kerekes volt és szolgált is.

30. *Kerestély Sándor*. Nős, 32 éves, magas ember. Pénzügyőr volt. 1914-ben ment a frontra a 101-es gyalogezreddel, ahol rövidesen meghalt.

31. *Kalányos György*. 28 éves, nős, cigány ember volt. 1915-ben vonult be a 2-ik gyalogezredbe, s ment is a frontra, ahol 1916-ban meghalt.

Ezek az emberek voltak a világháború áldozatai. Ezek az emberek nagyon ügyes emberek voltak. Állíthatom, hogy a bevonultaknak a java volt. A háborút túléltek a következők:

32. *Kerestély Márton*. 44 éves, nős, közepes termetű ember, 1915 végén vonult be a 24-es honvéd gyalogezredhez, a háború végéig teljesített katonai szolgálatot.

33. *Dombora András*. 27 éves, nős, magas ember. Bevonult 1915. január 15-én Prágába. Áprilisban ment a frontra. Kétszer sebesült meg. 1917-ben felmentették a katonai szolgálat alól.

34. *Dombora Márton*. 26 éves, nőtlen, magas ember. 1915-ben vonult be katonának, a második gyalogezreddel ment a frontra, egyszer volt sebesülve 1918 végén. Az összeomláskor került haza az olasz frontról. Földműves volt.

35. *Dombora József*. Nős. Közepes [*termetű*] ember. 1814. VIII. 2-án vonult be a 24-es honvéd gyalogezredbe, és ment is frontra. 1915 tavaszán hadifogságba esett Oroszországban, ahonnan 1918 végén került haza.

36. *Dombora József, a nagyfej*. Nagy, kemény ember. 1916 szeptemberében vonult be, 47 éves volt. Rövid katonai szolgálat után felmentették.

37. *Dombora András Józsefé*. Nős, 37 éves, gyöngye, kis [*termetű*] ember volt. Nem sorolták be katonának. 1916-ban a románok internálták, ahonnan csak 1918-ban került haza.

38. *Dombora P. István*. 19 éves, nőtlen, kis [*termetű*] ember volt. 1918 augusztusában került a frontra a 24-es honvédekkel, és 1918-ban jött haza a forradalomkor. Földműves volt.

39. *Dombora János* mészáros. Közepes [*termetű*] ember volt. 26 éves, nőtlen. Bevonult 1914 aug. 2-án. A 24-es honvédekkel ment a frontra, ahol megsebesült, és ebből kifolyólag rokkant volt.

40. *Dimény János*. Ez én vagyok. 1914. október 26-án, 20 évesen besoroztak. Decemberben vittek a frontra a kettős közösekkel. Négy évig hányódtam különböző frontokon. 1918 végén jöttem haza az olasz frontról, amikor a központi hatalmak hadserege összeomlott.

41. *Dombora Miklós*. 1916 őszén a románok internálták, innen hazakerült 1918-ban, akkor besorozták az osztrák-magyar hadseregbe, de már nem került a frontra. 21 éves, közepes [*termetű*] ember volt. Földműves.

42. *Daner Sándor*. 19 évesen, 1915-ben vonult be a honvéd tüzérekhez. 1916 elején került a frontra. Harctéri katonai szolgálatot teljesített a háború végéig. Magas ember volt. Földműves.

43. *Bene József*. 32 éves, nős ember volt. Bevonult 1914. VIII. 2-án. A 24-es honvédezzreddel ment a frontra. Harctéri katonai szolgálatot teljesített 2 évig, ekkor orosz fogságba esett. A háború végén került haza. Közepes [*termetű*], földműves ember volt.

44. *Barabás István.* 36 éves, nőtlen ember volt. Bevonult 1914. VIII. 2-án. Egy népfelkelő ezreddel ment a frontra. 1915-ben rokkanttá vált. Földműves, magas ember volt.

45. *Benkő Sándor.* 26 éves, középtermetű, nőtlen ember volt. 1914. VIII. 2-án vonult be. A 2-ik ezreddel ment a frontra. A háború végéig harctéri szolgálatot teljesített. Földműves volt.

46. *Benkő János.* 44 éves, nős ember. Bevonult 1915-ben a 24-es honvédezredhez, és ment is a harctérre, ahol front mögötti szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves.

47. *Bajkó Lajos.* 44 éves, közepes [*termetű*], nős ember. Nagycsaládos. 1915-ben bevonult. Csendőrkisegítő szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves.

48. *Bajkó József.* 47 éves, nagycsaládos, magas ember, a háború alatt hadimunkás volt.

49. *Báni Sándor.* 28 éves, nős. Bevonult 1915-ben. Januárban a 2-es ezreddel ment a frontra. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig.

50. *Báni József.* 36 éves, nős, magas ember volt. A háború alatt kovács, hadimunkás volt.

51. *Barti Sándor.* 38 éves, nős, középtermetű. Bevonult 1914. VIII. 2-án. A 24-es honvédezreddel ment ki a frontra. Harctéri szolgálatot teljesített végig. Földműves.

52. *Csűrös Lukács.* 43 éves, nős, kis [*termetű*] ember. 1915-ben vonult be katonának a 24-es honvédezredhez. Változatosan teljesített harctéri és frontszolgálatot a háború végéig.

53. *Csűrös Tamás.* 45 éves, nős, kis [*termetű*] ember. Bevonult 1915-ben. Front megetti katonai szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves.

54. *Csűrös Balázs.* 48 éves, nős kis [*termetű*] ember. Bevonult 1915-ben. Front megetti katonai szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves és suszter volt.

55. *Csűrös Sándor.* 36 éves, nős, magas ember. 1914. VIII. 2-án a 24-es honvédekkel ment a frontra. Harctéri feladatot végzett a háború végéig.

56. *Csűrös István.* 28 éves, nős, közepes [*termetű*] ember. Bevonult 1914. VIII. 4-én, a 24-esekkel [24-es honvédezreddel] ment a frontra. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig.

57. *Csákány Bálint*. 22 éves, nőtlen, kis [*termetű*] ember, aktív katona volt, 1914-ben ment a frontra. Volt sebesülve és volt orosz fogságban, ahonnan 1918-ban mint rokkant jött haza.

58. *Csákány János*. 20 éves, nőtlen, közepes [*termetű*] ember. 1915-ben ment ki a frontra a kettesekkel, megsebesült. Harctéri szolgálatot teljesített, megszakításokkal.

59. *Harkó József*. 48 éves, magas ember. 1916-ban vonult be. Nagyváradon katonáskodott pár hónapig.

60. *Majos Boldizsár*. 32 éves, nőtlen. 1914-ben vonult be s ment a frontra a 24-esekkel, ahol rövidesen orosz fogságba került, ahonnan 1918-ban jött haza.

61. *Szász József*. 38 éves, nős, magas ember. 1914. VIII. 4-én vonult be a 24-es honvéd gyalogezredhez a háború végéig. Harctéri és front mögötti szolgálatot teljesített egyenesen

62. *Nagy Mózes*. 25 éves, nőtlen, közép [*termetű*] ember. 1914. VIII. 4-én vonult be a 2-es huszárezredhez, és ment is a frontra. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig. Szolgalegény volt.

63. *Nagy Ferenc*. Asztalos, 36 éves, nős, magas [*termetű*] férfi. 1914. VIII. 4-én vonult be az utászezredhez, és ment is a frontra. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig.

64. *Szász Domokos*. 20 éves, nőtlen. 1914. október 26-án vonult be a kettős gyalogezredhez, 1915 februárban ment a frontra. Kétszer sebesült meg. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves volt.

65. *Módi András*. 18 éves, kis [*termetű*] ember volt. 1917-ben vonult be a 2-ik gyalogezredhez. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig. Földműves volt.

66. *Kis Ágétás*. 36 éves, nős, magas ember. 1914. VIII. 4-én vonult be az 5-ös honvédhuszárokhoz, és ment is a frontra. Egy évi harctéri szolgálat után rokkanttá vált és hazaengedték. Földműves volt.

67. *Már Gergely*. A háború kitörésekor tényleges katona volt a 24-es honvédoknál, így azonnal vitték is a frontra. Frontszolgálatot teljesített a háború végéig. Szabó volt.

68. *Tök Mihály*. 27 éves, nőtlen. 1914. VIII. 4-én vonult be a 2-es ezredhez, és ment is a frontra, ahol nemsokára orosz fogságba került. 1918-ban került haza.

69. *Veres András*, jáger. 48 éves, nős, kis [termetű] ember. Bevonult 1915-ben egy trén ezredhez a frontra, ahol a háború végéig szolgált.

70. *Veres Tamás*. 34 éves, nős, magas ember. Bevonult 1914. VIII. 4-én, és ment a frontra a 2-es gyalogezreddel. Megsebesült. 1917-ben olasz fogságba került, ahonnan csak 1921-ben jött haza.

71. *Veres József Bátyacska*. 50 éves ember, nős, közepes [termetű]. Bevonult 1915 októberében a harctérre, ahol front mögötti szolgálatot teljesített. Suszter volt. Becsületesebb embert nemigen ismertem.

72. *Módi Ádám*. 22 éves, nőtlen. 1916-ban mint katonai szolgálatra alkalmatlant a románok internálták, ahonnan 1918-ban szabadult.

73. *Miklós János*. Egy görög származású ember, ide nősült a faluba. Bevonult 1915 őszén. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig. 45 éves volt.

74. *Kis Dávid*. 34 éves, magas, nős ember volt. 1914. VIII. 4-én vonult be, és ment is a frontra a 2-es gyalogezreddel. 1917-ben olasz hadifogságba került, ahonnan csak 1920 végén jött haza.

75. *Tök József*. 36 éves, közepes [termetű], nős ember volt, bevonult 1914. VIII. 4-én, és ment is a frontra a 24-es honvédekkel. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig.

76. *Todor Mihály*. 38 éves, nős, közepes [termetű] ember. 1915 júliusában vonult be, és októberben ment a frontra a 24-es honvédekkel. Különböző frontokon szolgált a háború végéig.

77. *Szilágyi János*. 18 éves, 1916 őszén a román csapatok internálták, ahonnan 1918-ban került haza. Itt megint besorozták, de a frontra már nem került.

78. *Szász István*. 28 éves, nőtlen. Közepes [termetű] ember. 1915 januárjában vonult be, áprilisban ment a frontra a 2-es gyalogezreddel. 1916 júniusában orosz fogságba került, ahonnan 1920-ban jött haza.

79. *Tök György*. 20 éves, nőtlen, közepes [termetű] ember. 1915 májusában vonult be, és júliusban ment a frontra. 1916 májusában olasz fogságba esett, ahonnan csak 1920-ban került haza.

80. *Kerestély András*. 40 éves, nős, magas ember. 1914-ben vonult be. Csendőri szolgálatot teljesített a háború végéig.

81. *Szász Gyula*. Nős, magas ember, 38 éves. Bevonult 1915 augusztusában a 2-ösökhöz. Prágában teljesített szolgálatot a háború végéig.

82. *Szász Dénes*. Amikor a háború kitört, tényleges katona volt a 2-es huszároknál, és így azonnal ment a frontra, ahol rövidesen orosz fogságba került, ahonnan csak a háború végén került haza.

83. *Szász Izsák*. 27 éves, nős, magas ember. Bevonult 1914. aug. 4-én a 2-es ezredhez. Ment is a frontra, ahol 1915 elején orosz fogságba esett, ahonnan csak 1918 végén jött haza.

84. *Szász Antal*. 18 éves. Bevonult 1917-ben a kettes gyalogezredhez, a frontra került, és ez év augusztusában nemsokára rokkanttá vált.

85. *Szász András*, molnár. 20 éves, magas ember. Bevonult 1915 májusában a 24-es honvéd gyalogezredhez, és rövid kiképzés után ment a frontra, ahol rokkanttá vált, s csak könnyebb katonai szolgálatra volt alkalmas.

86. *Karácsony András*. 18 éves, kistermetű, nőtlen ember. Bevonult 1917 októberében, 1918-ban került az olasz frontra, ahol rövidesen angol fogságba esett, ahonnan csak 1920-ban került haza.

87. *Kerestély Lázár*. 36 éves, közepes [*termetű*] ember. Bevonult 1914. VIII. hó 4-én. Később a frontra került, ahol katonai harctéri és front mögötti feladatot teljesített a háború végéig.

88. *Tömösi András*. 26 éves, nőtlen, magas ember. 1914-ben vonult be egy pék ezredhez Szebenbe. Katonai szolgálatot teljesített a háború végéig.

89. *Tök Miklós*. 18 éves, közép [*termetű*] ember volt. 1915-ben elvitték hadimunkára, ahol később besorolták a tüzérekhez. Harctéri feladatot végzett a háború végéig.

90. *Veres Lázár*. 25 éves, nőtlen, közepes [*termetű*] ember volt, aki 1915 januárjában vonult be Prágába, ahonnan rövidesen a frontra vitték. A fronton orosz fogságba került, ahonnan mint rokkant került haza.

91. *Nika József*. 20 éves, nőtlen, közepes [*termetű*] ember volt. 1915-ben vonult be Prágába. Rövid kiképzés után a frontra került, ahonnan később felmentést kapott, mint gépész, de később megint visszakerült a frontra a háború végéig.

92. *Módi Ferenc*. 36 éves, nős, magas ember. Bevonult 1914. augusztus 4-én, és ment is a frontra, ahol hamarosan rokkanttá vált.

93. *Veres Gyula*. 30 éves, nős, magas ember. Bevonult 1914. VIII. 4-én, és ment is a frontra, ahol megsebesült. Vegyes katonai szolgálatot teljesített a háború végéig.

94. *Veres János*. 28 éves, nőtlen, magas ember. Bevonult 1914 augusztusában, és ment is a frontra a 24-es honvédekkel, ahol nemsokára fogságba került, ahonnan csak 1920-ban jött haza.

95. *Veres Ferenc*. 36 éves, nőtlen, középtermetű ember. Bevonult 1914 augusztusában, és ment is a frontra a 24-es honvédekkel. Harctéri feladatot teljesített a háború végéig.

96. *Veres András*. Ennek az embernek volt a legtöbb esze a faluban. Negyvenéves, nős ember volt, de őt a frontra kivinni nem lehetett, valahogy mindig elrendezte, hogy ne kerüljön a frontra.

97. *Nagy Ferenc*. Suszter. 1914 augusztusában ment a frontra a 24-es honvédekkel, 40 éves, nős ember volt. A fronton rövidesen orosz fogságba esett, ahonnan csak 1920-ban jött haza.

98. *Szász András*, felszegi. 34 éves, nős, magas ember volt. 1915-ben ment ki a frontra a 2-es huszárokkal. Harctéri feladatot teljesített a háború végéig.

99. *Kis József*. 36 éves, nős, magas ember volt. 1914-ben vonult be egy pék ezredbe, és a front mögött sütötték a kenyeret.

100. *Nikula László*. 37 éves, nős, közepes [termetű] ember. Bevonult 1914 augusztusában, és ment is a frontra egy népfelkelő ezreddel, ahol súlyosan sebesült és rokkanttá vált.

101. *Reznek Jenő*. Aktív honvéd tüzérhadnagy. 20 éves, magas. 1917-ben került a frontra. A háború végéig katonai feladatot teljesített.

102. *Kis Ferenc*. 44 éves, nős, kis [termetű] ember. Bevonult katonának 1915 végén. Front mögötti szolgálatot teljesített a háború végéig.

103. *Nika János*. 28 éves, kis [termetű] ember. A háborúba 1914 augusztusában ment a 24. honvédekkel. Többször volt felmentése, mint cséplőgépésznek, de volt a fronton is eleget.

104. *Nika Mihály*. 27 éves, nőtlen, magas ember. Bevonult katonának 1915-ben. A háború alatt volt a fronton is, de legtöbbet – mint gépész – felmentve volt.

105. *Nika Albert*. 19 éves, nőtlen, kis [termetű] ember. 1917-ben került a frontra a 2-es gyalogezredhez. Harctéri szolgálatot teljesített a háború végéig.

106. *Szász Károly*. 23 éves, nőtlen, magas ember volt. 1916-ban vonult be Prágába a kettős ezredbe, de a frontra nem került soha. Könnyű katonai szolgálatot teljesített.

107. Szabó Sándor. 38 éves, nős. Magas [termetű] ember. 1914 augusztusában ment a háborúba a 82-es gyalogezreddel. 1918-ban az olasz fronton kilőtték a szemét, s így mint rokkantat hazaengedték.

A mi kis falunkból ennyi ember vett részt az első világháborúban. Ahogy én számítottam, a frontbélieknek 34 százaléka elhalt, nagyon kevés ember volt, aki kisebb vagy nagyobb sebesülést ne szenvedett volna. És hogy az idehaza maradt asszonyoknak mennyit kellett szenvedni, azt nehéz volna leírni.

* * *

Sokszor árvizek keserítették meg a komollóiak életét. Idemácsolom az 1932-ben leírt naplómát:

„1932. április 1-én kezdett a hó olvadni, addig az egész tél folyamán egyetlen nap meleg napsütés nem volt. Amennyire én visszaemlékszem, de még az öregek is azt mondják, hogy ilyen hosszú hideg télre nem emlékeznek. Április 2-án már nőni kezdett a Feketeügy, 4-én már az egész falu tele volt vízzel. Ötödikén kedd éjjel két óráig apadt, azután megint nőni kezdett, nyolc óra után megindult a Feketeügyön a jég lefelé. Ilyen borzasztó jégmenés a Feketeügyön emberemlékezet óta nem volt, valóságos jéghegyek úsztak. A parton az emberderék vastagságú fűzfákat vesszőként hajlította meg és törte össze. A jéghegyek sok helyen valósággal eltorlaszolták a víz folyását, s így rettenetes áradás lett. Ötödikén hajnali két órakor már az egész falu víz alatt állott. Az öregek szerint csak 1878-ban volt ekkora árvíz, de egyesek szerint akkor sem volt ekkora. Az egész faluban tele voltak vízzel a házak, ami alól csak Kovács Bálint, Szász Pál, Dimény János, Reznek Károly, Nikula József, Horvátné, Veres Gyula, Veres Ferenc, Módi Ferenc, Tömösi András, Kovács Géza, Kerestély Lázár, Karácsony András, Maksai Miklós, Szász András, Dombora András, Dombora Béla, Bitay Antal, Szász Izsák, Szász Dénes, Benkő Etelka, Harkó Sándor, Sylveszter Árpád, Szilágyi János, Dombora János és István, Sylveszter Ilona, Szász Mihály, Benkő Kálmán, a papi és kántori lak képezett kivételt, de e házak legtöbbször a küszöb teteje körül locsogott a víz. Sok pince és sütökemence összeomlott a faluban, sok épület megrongálódott, sok kerítés kidőlt és elvitte a víz. Módi Bandinak két tehenét sodorta el az ár, az egyiket Csűrös Lukács és Kiss Sándor, a

másikat Kovács Bálint és Szilágyi János életük kockáztatásával tutajjal mentették meg. Idős Bajkó Lajos a fiával, Vilmostal tutajon tejet akart vinni a hiúba rekedteknek. A Kis Ágétás kapujánál az ár sodorni kezdte őket. Vilmos felszökött egy kerítés tetejére, de az öreget magával sodorta az ár, már nem tudott magán segíteni, csak kiabált segítség után. Szerencsére az én kapum tetején volt Tök Mihályné, és meglátta a bajba jutott embert, és ő is kiabálni kezdett. Nálam akkor többen voltak menekültek, így Tök Mihály is. Szerencsére az öregnél volt egy kötél, ami a tutaj kikötésére szolgált, azt odadobta Tök Mihálynak, aki annál fogva a kapuhoz vonszolta a tutajt, és így menekült meg az öreg, másként egyenesen a Feketeügy árkába sodorta volna az ár. 6-án kezdett apadni, és 10-én visszaapadt, tökéletesen tönkre téve az utakat.

Az árvíz elmúltával gazdaköri gyűlés volt. A gyűlésen Dombora Péter István gazdaköri elnök és Ferenc József református lelkész nagy beszédet tartott, hogy költöztessék ki a falut a templom körüli egyházi földekre. Én erre azt mondtam, hogy a kiköltözés évtizedekig tartana, és indítványoztam, hogy csináljunk a Feketeügy mellé egy magas töltést, hogy minden kis víz ne üthessen ki a faluba, amíg a kiköltözés megtörténik.

1932. június 24–25-én megint nagy esők voltak, 26-án a víz rohamosan kezdett áradni. 27-én már az egész Komolló víz alatt állott, annyira, hogy az áprilisi vízállásnál 10 centivel magasabb lett. A lakosság – okulva az áprilisi árvízen – kiköltözött a veszélyesebb pontokról, úgyhogy nem szenvedett a víztől. A víz kiölte a kertekben a veteményt és tönkretette a réten a szénát és más terményeket. Ifjú Bajkó Lajosnak összeduvasztotta a téglából épült házát. Több mint két hétig volt víz a falu között.

* * *

A második világháborúba 82 komollóit soroztak be és vittek a frontra. Ezek közül a fronton vagy a fogságban meghalt 13. Név szerint:

1. *Báni Béla*. 29 éves, nőtlen, magas ember. Galíciában esett el 1944-ben.

2. *Kovács Kálmán*. 30 éves, nőtlen, magas ember. Orosz fogságban halt meg.

3. *Stefáni Sándor*. 28 éves, nő, közepes termetű ember. Nem lehet tudni hol halt meg, állítólag mint hadifoglyot egyesek még látták.

4. *Néda Gyula*. 30 éves, nős ember. Közepes termetű, valahol Galíciában tűnt el.

5. *Szabó András*. 24 éves, kistermetű, nős ember, az orosz fronton harcolt, fogságba esett és ott meghalt.

6. *Szász Árpád*. 22 éves, nőtlen, magas ember. 1944-ben tűnt el örökre.

7. *Nika Albert*. 22 éves, nőtlen, magas ember. 1944 szeptemberében még láttam az Úz-völgyében, aztán eltűnt örökre.

8. *Szász Béla*. 2 éves, nőtlen, közepes termetű ember. 1944-ben eltűnt.

9. *Dócé Gábor*. 23 éves, nőtlen, magas ember. 1944-ben tűnt el.

10. *Néda Ferenc*. 20 éves, nőtlen ember, orosz fogságba került, onnan hazajött, de az ott szerzett betegségébe belehalt.

11. *Veres Gyula*. 29 éves, nős, magas ember, orosz fogságba került, onnan hazajött, de itthon rövidesen meghalt a fogságban szerzett betegségében

12. *Módi György*. 21 éves, nőtlen, középtermetű ember, be kellett volna vonulnia katonának, de valamiért nem vonul be. Mikor a szovjet katonák kivonultak, egy istállóban orosz kézigránátot talált. Szász Józseffel addig piszkálták, amíg felrobbant, és Gyurkát azonnal megölte. Szász József csak könnyebben sérült meg.

13. *Tömösi Sándor*. 22 éves, nőtlen, közepes [termetű] ember. Orosz hadifogságban halt meg.

Hadifoglyok a világháborúban Komollóról:

1. *Bajkó Gyula*

2. *Módi András* (Rauca ortodox popa kiváltotta) [*A malenkij robotra összeszedett komollói és a rétyi hazaszökött katonák egy részét Rauca akkori komollói ortodox pap a földvári táborból kiváltotta. Ennek fejében át kellett állniuk az ortodox vallásra. – N. L.*]

3. *Szász János*

4. *Bajkó Mihály*

5. *Bajkó Márton*

6. *Csűrös Jenő*

7. *Zoltán Mihály*

8. *Kiss Ferenc*

9. *Szász Jenő*

10. *Szász Antal*

11. *Ifj. Dimény János*
12. *Tódor Sándor*
13. *Néda Sándor* (angol fogság)
14. *Szász Béla*
15. *Veres Gyula*
16. *Kovács Kálmán*
17. *Csűrös Mihály*
18. *Szabó András*
19. *Néda Ferenc*
20. *Tök János*
21. *Kerestély Árpád* (Rauca pap a földvári táborból kiváltotta)
22. *Ifj. Módi András* (Piatra Neamț-ból megszökött)
23. *Maksai Árpád*
24. *Dombora Árpád* (Rauca pap a földvári táborból kiváltotta)
25. *Tök Mikós*
26. *Fehér Imre* (angol fogság)
27. *Reznek Jenő* tüzérezredes (angol fogság)

Voltak olyanok is, akik Magyarországon megszöktek a fogságból, de nem jöttek haza, hanem ott letelepedtek:

1. *Dimény Imre*, frissen végzet agrármérnök
2. *Majos Sándor*
3. *Kiss Vilmos*

Voltak olyan katonák is, amikor a visszavonuló német hadsereg a szülőfalujukon vagy annak környékén átvonult, civil ruhát szereztek és lemaradtak. Igaz, veszélyes volt, mert ha elfogták őket, mint katonaszökevényeket kivégezték. Ezek voltak a következők:

1. *Dimény János* idős
2. *Harkó Sándor*
3. *Dombora Miklós*
4. *Kovács István*
6. *Stefáni Pál*
(Mind határőr katonák)

További lemaradtak:

1. *Csűrös Lukács*
2. *Kerestély János*
3. *Már Dénes*
4. *Joós István*
5. *Veres Béla*
6. *Kis József*
7. *Nikula László*
8. *Dobrescu Miklós*
9. *Veres József*
10. *Dombora János* (mészáros)
11. *Serestély Mihály*

* * *

A második világháború után Észak-Erdélyt a párizsi békeszerződés értelmében visszacsatolták Romániához, katonának most már a román hadseregbe kellett menni. (Később néphadseregbe.) Egyeseket munkaszolgálatra vittek, másokat rendes katonának.

Aztán az élet ment tovább. A régi emberek elkezdtek halni. A fiatalok nehezen értik meg, hogy milyen nehéz volt régen. Panaszkodnak, hogy nincs cukor, régebb volt, de nem volt pénz, amivel a cukrot megvehette volna az ember. Én tudom az akkori helyzetet, mert kereskedő is voltam, és emlékszem, hogy jó gazdaemberek egy negyed kilót vásároltak egyszerre. Ami a ruházatot illeti, arról tán nem is jó beszélni. Ma rongyos ember nem létezik. Ha egy kisbaba születik, négy-öt keresztapa jelentkezik, szebbnél szebb kelengyével. Ha elhal egy ember, csak virágkoszorúra négy-ötezer lejt tudnak elkölteni. Régen elég sok iskolázatlan ember volt, és sok volt az analfabéta. Ma már nagyon kevés azoknak a száma, akik legalább nyolc osztályt ne végeztek volna. Ma, ha egy gyermek születik, nagy bál, mikor megkeresztelik, nagy bál, mikor neve napja van, nagy bál, ha születésnapja van, nagy bál! Sokan arról panaszkodnak, hogy nincs fa, de az én megfigyelésem szerint a lakosság 80%-ánál valóságos faraktár van az udvaron. Ma senki nem hozza a hátán a fát, mint édesapám, aki egy szál fáért, amit a hátán lopott, egy hétig volt bezárva. Ma már odaalakult a helyzet, hogy van fa, van petróleumos kályha vagy fűrészpores kályha, villanykályha. És nagyon soknál ez mind megvan. Panaszkodnak, hogy a

kollektívben nem fizetik meg a munkájukat, akkor ők mért dolgoznak. Most kérdem én, ha a kollektív nem fizet, akkor miből tudott a kollektív tagok hetven százaléka új házat, új gazdasági épületeket építeni, a gyermekeiket iskoláztatni, s emellett még ő maga is jól élt. Hát bizon [*sic!*], ezt titok fedi. Sok mindent titok fed! De azért a világ halad előre. Az elsüllyedt sáros utakból jók lettek. Már az autóbusz is be tud járni a faluba. Pedig hát a korcsomának is elég nagy a „plánja” [*a kitűzött bevételi terve – szerk. megj.*].

Rajz, 1995